

Mgr Maria Jolanta Bąk
Bydgoszcz

DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA STOWARZYSZEŃ W OBLICZU PRZEMIAN

Nieodłącznym elementem codziennego życia ludzi jest edukacja. Sytuacja społeczno-ekonomiczna i polityczna, w jakiej znalazło się w okresie ostatnich kilku lat nasze społeczeństwo, stawia w nowym świetle społeczną rolę szeroko pojętego systemu edukacyjnego. Towarzyszy temu przede wszystkim stawianie coraz to trudniejszych zadań i wymagań w zakresie przygotowania człowieka do życia we współczesnym świecie. Na gruncie krytyki funkcjonowania dotychczasowego systemu edukacyjnego rysują się nowe kierunki i tendencje rozwiązywania złożonych problemów kształcenia i wychowania¹. Rozstrzygnięcie zagadnień oświatowo-wychowawczych wymaga ściślejszego niż dotąd związku pomiędzy społeczeństwem jako całością, systemem edukacyjnym a osobowością jednostki. Należy sądzić, że tak pojęta istota przemian oświatowych ma swoje uzasadnienie, tym bardziej, że również autorzy raportu o stanie oświaty przyjęli szerokie rozumienie pojęcia "system oświatowy" rozumiejąc, że nie jest to tylko "system szkolny, ale całość instytucji, organizacji, urządzeń i grup, przez które odbywają się procesy przenikania do społeczeństwa idei, wiedzy i systemu wartości - czyli ogół czynników kształtujących osobowość" człowieka². Takie podejście jest aktualne do dzisiaj, zgodne z wizją edukacji dla przyszłości, społeczeństwa wychowującego i kształcenia zhumanizowanego⁴.

Na tle prowadzonych rozważań można przyjąć system oświaty jako wyodrębniony rodzaj szerzej pojętego systemu społecznego. W czasopiśmiennictwie pedagogicznym system oświaty definiowany jest jako "ogół odpowiednio powiązanych ze sobą placówek i instytucji wychowania bezpośredniego

i pośredniego, umożliwiających wykształcenie ogólne i zawodowe oraz wszechstronny rozwój osobowości człowieka⁵. Na tak rozumiany system oświatowo-wychowawczy składa się kilka podsystemów:

- system wychowania naturalnego (w rodzinie, grupach rówieśniczych i środowisku lokalnym),
- system szkolny obejmujący ogół przedszkoli, szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych,
- system kształcenia ustawicznego, rozumianego jako kształcenie poszkolne, oraz
- system wychowania równoległego, pojmowanego jako całość wpływów pozaszkolnych⁶.

Jednym z celów stawianych przed oświatą jest uwzględnienie indywidualnego prawa każdego człowieka do wielostronnego rozwoju zgodnie z optymalnymi możliwościami psychofizycznymi w każdym okresie jego życia. Ma go między innymi zapewnić oświata dorosłych, która jest jednym z elementów globalnego systemu edukacji narodowej.

System oświaty dorosłych oparty został na idei i zasadzie kształcenia ustawicznego. Określany jest jako "uporządkowany i względnie trwałe kompleks intencjonalnych oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych różnych instytucji (całych lub ich części)"⁷. Przedmiotem i podmiotem oddziaływań jest człowiek dorosły i dorastająca młodzież. Najczęściej wśród cech systemu oświaty dorosłych wymienia się otwartość dla wszystkich, ustawiczność kształcenia i jego funkcjonalność. Obejmuje on wiele różnorodnych i rozległych zakresowo działań o odmiennej, zróżnicowanej strukturze organizacyjnej, programach kształcenia itp. Najogólniej jednak w polskim systemie oświaty dorosłych wyodrębnić należy dwa jego podsystemy:

- szkolnictwa dla dorosłych, oraz
- oświaty pozaszkolnej.

Pierwszy z nich obejmuje ogół szkół dla pracujących o różnym poziomie, odmiennych kierunkach i formach kształcenia. Podsystem pozaszkolnej oświaty dorosłych stanowią cztery rodzaje oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych: kursy, uczelnie typu rozszerzonego, popularyzacja wiedzy oraz wdrażanie do samokształcenia⁸.

System oświaty dorosłych niesłusznie kojarzył się do niedawna z dwoma uproszczonymi sposobami jego pojmowania. Po pierwsze utożsamiany był tylko z kształceniem dorosłych w systemie szkolnym, po drugie z kształceniem zawodowym. Takie uproszczenie problematyki oświaty dorosłych jest sprzeczne z tendencjami rozwojowymi kształcenia ustawicznego i powinno być powszechniej korygowane⁹.

Ogniwami systemu edukacji pozaszkolnej są wyspecjalizowane ośrodki kształcenia i doskonalenia kursowego (np. branżowe w przemyśle), stowarzyszenia społeczne prowadzące działalność oświatową a także zakłady pracy kształcące pracowników w formach wewnątrzzakładowych. W systemie oświaty dorosłych następują wewnętrzne zmiany dyktowane specyfiką przemian cywilizacyjnych i społecznym zapotrzebowaniem na określone kierunki i formy oświatowe wynikające z warunków społeczno-zawodowych i ekonomicznych pracujących. Zmiany te polegają m.in. na stopniowym "odszkalaniu" oświaty dorosłych na korzyść form pozaszkolnych, jako bardziej odpowiadających psychice i sytuacji społecznej człowieka dorosłego. Szczególnie w sferze kształcenia i doskonalenia zawodowego dużą popularnością cieszą się formy pozaszkolne. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest niewątpliwie ogólna sytuacja gospodarcza kraju (regionu) a także tendencje na rynku pracy, które są jednocześnie motorem do przekwalifikowania pracowników lub przyuczenia do wykonywania innego, niż wyuczony, zawód.

Dokonując pogłębionej analizy klasyfikacji pozaszkolnych form kształcenia i doskonalenia, zarówno ogólnego jak i zawodowego, której dostarcza literatura przedmiotu oraz wykorzystując własne doświadczenia badawcze, mam wątpliwości, czy rozbudowany system kursowego kształcenia sprzyja realizacji idei i zadań kształcenia ustawicznego. Kolejne pytania dotyczyć mogą stopnia poprawności organizacyjnej oraz zasad nadawania odpowiednich dyplomów czy uprawnień. Wątpliwości te niewątpliwie zweryfikuje rzeczywistość, m.in. przez wymagania rynku pracy, który wyeliminuje formy nie dające korzyści zawodowym pracownikom, czy to przez konkretne miejsce pracy, czy też rzeczywiste kwalifikacje gwarantujące wywiązywanie się z zadań zawodowych.

We wcześniejszych rozważaniach wspomniałam, że jednym z podstawowych ogniw pozaszkolnego systemu oświaty dorosłych są stowarzyszenia

społeczne prowadzące działalność edukacyjną. Przeprowadzono szersze przemyślenia dotyczące zagadnień oświaty pozaszkolnej na tle globalnego systemu oświatowego w celu nadania odpowiedniego wymiaru poruszanej problematyce działalności edukacyjnej stowarzyszeń.

Po względnej stabilizacji wynikającej z minionego okresu polskiej rzeczywistości, szczególnie w ostatnich latach obserwuje się nieustanny wzrost liczby i różnorodności stowarzyszeń powstających z mocy "Prawa o stowarzyszeniach"¹¹. Działają bez mała we wszystkich sferach ludzkiej aktywności, lecz tylko niektóre z nich zajmują się pozaszkolną oświatą dorosłych w szerokim tego słowa znaczeniu. Zgodnie z "Prawem o stowarzyszeniach" usługowa działalność oświatowa wysuwana jest głównie w trzech kierunkach:

- do członków stowarzyszeń,
- do zakładów pracy, instytucji itp.,
- do osób indywidualnie zainteresowanych określonym typem działalności edukacyjnej.

Dotychczas najczęstszym przejawem aktywności edukacyjnej stowarzyszeń w ramach oświaty pozaszkolnej było podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników wszystkich gałęzi gospodarki. Przykładami mogą tu być:

- Naczelna Organizacja Techniczna, prowadząca działalność oświatową głównie o technicznym charakterze edukacji,
- Polskie Towarzystwo Ekonomiczne i Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, gdzie dominowała edukacja ekonomiczna oraz dla kadr kierowniczych przedsiębiorstw,
- Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej oraz Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, prowadzące różnorodną działalność popularyzatorską, wszechnicową a także w późniejszym okresie z zakresu kształcenia i doskonalenia zawodowego.

W minionym okresie działalność edukacyjna, szczególnie organizacja procesu kształcenia i doskonalenia zawodowego odbywała się na zlecenie zakładów pracy lub innych instytucji życia gospodarczego. Współcześnie zapotrzebowanie na poszczególne kierunki i formy kształcenia i doskonalenia zawodowego kreowane są przez konkretne potrzeby społeczne, wynikające ze zmiennego rynku pracy. Są wskaźnikami i odzwierciedleniem przemian dokonujących się w strukturze zatrudnienia oraz funkcjonowaniu przedsię-

biorstw i zakładów pracy. Szczególnie w ostatnim czasie korzystne dla zakładów pracy zmiany przepisów finansowych w tworzeniu funduszy przeznaczonych na kształcenie wewnątrzzakładowe spowodowały spadek zainteresowania usługową działalnością edukacyjną stowarzyszeń, szczególnie w sferze kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Wśród kursów zaspokajających tzw. "potrzeby własne" uczestników (mowa w tym miejscu o kursach niezawodowych) niesłabnącą od kilku lat popularnością cieszą się kursy nauki języków obcych wszystkich stopni. Jest to wyraz ogólnej tendencji naszego społeczeństwa do podnoszenia własnych umiejętności władania językiem zachodnioeuropejskim, a także niekiedy wymóg do otrzymania interesującej i dobrze płatnej pracy.

Na tle dotychczasowych rozważań dotyczących działalności edukacyjnej stowarzyszeń należy poczynić kilka uwag natury ogólnej. Działalność oświatowa jest rodzajem działalności usługowej, a więc jednocześnie formą zarobkowania, zdobywania funduszy zabezpieczających byt i dalszy rozwój stowarzyszeń. Jak dalece uruchomione zostaną zdolności do innowacji edukacyjnej, jaka będzie "siła przebicia" w sferze pozaszkolnej oświaty, cechująca się wysoką jakością prowadzonych form, ich elastycznością, korzystnością ekonomiczną i skutecznością oświatową? Wydaje się, że wymienione czynniki będą w przyszłości decydowały o miejscu i randze stowarzyszeń w pozaszkolnym systemie edukacji. Istotne wysiłki stowarzyszeń społecznych skierowane będą niewątpliwie na pozyskiwanie zleceniodawców, mających zapewnić poczucie "bezpieczeństwa ekonomicznego". Z tym zagadnieniem łączy się również czynnik konkurencyjności wśród stowarzyszeń. Obecnie obserwuje się częściową współpracę między nimi, spowodowaną chęcią zaspokojenia w jak największym stopniu potrzeb edukacyjnych społeczeństwa. Trudno dzisiaj przewidzieć, czy taki stan rzeczy okaże się działaniami trwałymi.

Powszechnie określa się stowarzyszenie jako jedno z podstawowych ogniw pozaszkolnego systemu oświaty dorosłych. Mając na uwadze poczynione wcześniej stwierdzenia bezsprzecznie przyjąć należy, że stowarzyszenia w dużej mierze wzięły na siebie ciężar kształcenia i doskonalenia zawodowego. Wielką jest tym samym ich odpowiedzialność za skuteczne przygotowanie zawodowe i zaspokojenie potrzeb edukacyjnych pracujących. Dzisiaj, bardziej niż kiedykolwiek dotąd odzwierciedlona zostaje rzeczywista ranga społeczna

stowarzyszeń, jaką posiadają we współczesnym, globalnym systemie oświaty. Przemiany ekonomiczne i społeczne wymuszają konieczność skutecznego działania edukacyjnego. Należy przyjąć, że taki stan rzeczy wpłynie pozytywnie na dalszy rozwój szeroko pojętej oświaty dorosłych, realizującej idee kształcenia ustawicznego.

Na zakończenie niniejszych rozważań, biorąc pod uwagę tradycje i dotychczasową edukacyjną działalność stowarzyszeń, uzasadniony wydaje się postulat wyraźnego, badawczego zainteresowania ich pracą oświatową na rzecz ludzi dorosłych, tak ważną zarówno dla teorii jak i praktyki pedagogicznej.

PRZYPISY

- ¹ Cz. Kupisiewicz: Paradygmaty i wizje reform oświatowych. Warszawa 1985
- ² Raport o stanie oświaty w PRL. Warszawa 1973
- ³ J. Szczepański: Refleksje nad oświatą. Warszawa 1973
- ⁴ Por. Cz. Kupisiewicz: op.cit.
- ⁵ W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa 1984
- ⁶ Por. M. Pęcherski: System oświatowy w PL na tle porównawczym. Wrocław 1981; Z. Wiatrowski: Pedagogika pracy w zarysie. Warszawa 1985
- ⁷ Ibidem, a także A. Cieślak: Rozwój teorii i praktyki kształcenia ustawicznego. Warszawa 1981
- ⁹ Zob. Cz. Kupisiewicz: op.cit.
- ¹⁰ Por. St. Kaczor: Nauczyciel w kształceniu pozaszkolnym dorosłych. Warszawa 1981; St. Karaś: Zarys dydaktyki kursów zawodowych. Warszawa 1984; T. Nowaki: Dydaktyka doskonalenia zawodowego. Wrocław 1976; T. Sosnowski: Kształcenie ustawiczne. Warszawa 1976; T. Sosnowski: Kształcenie ustawiczne. Warszawa 1976
- ¹¹ "Prawo o stowarzyszeniach" z 11.04.1989